

ЛУЖИЧКОСРПСКА КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Сажетак: У раду се разматрају генеза, статус и основне поетичко-естетичке особености лужичкосрпске књижевности за децу и младе, са кратким освртом на главне представнике и њихова дела. Такође, указује се на друштвени, национални и политички положај овог малог словенског народа, који живи у Немачкој, на самој граници са Чешком. Посебна пажња посвећена је њиховим писцима и песницима за децу и младе, окупљеним око часописа „Пломјо“ (Пламичак) и издавачке куће „Домовина“.

Кључне речи: Лужички Срби, књижевност за децу, поетика

Књижевност Лужичких Срба у последњих неколико година све је разноврснија и богатија, како за децу тако и за одрасле, без обзира што се ствара у сенци грандиозне немачке литературе. Књижевност овог малобројног словенског народа позната је у извесној мери нашим читаоцима, захваљујући првенствено њеним преводиоцима и промотерима, као што су: Нада Ђорђевић, Мићо Цвијетић, Никола Јеремић, Драган Симин, Владимир Јанковић, Милутин Ђуричковић итд.

Слика 1. Мапа Лужице (Lautzic)

Издавачка кућа *Домовина* из Будишина (на немачком Bautzen) представља главни културни и издавачки стожер Лужичких Срба, а бави се издавањем књига, часописа, новина, календара, музичких касета, каталога и сл. Многи писци, уметници различитих профила и вокација, окупљени су око ове куће, која чини главно културно упориште и препознатљиво етничко обележје у овом делу немачке државе. Поред месечног часописа за културу и друштвена питања *Rozhlad* (Преглед), ова кућа издаје и недељне новине *Serbske nowiny*, као и лист за децу *Plomjo* (Пламичак), чији је главни и одговорни уредник познати песник **Бено Будар**.

Слика 2. Лужичкосрпско средиште: Будишин (Bautzen)

Почеци лужичкосрпске књижевности за децу и младе везују се за романтизам, прецизније за средину 19. века, када долази до буђења националне свести и величања родољубивих садржаја. Први текстови за најмлађе биле су бајке, које су се заснивале на фолклору и усменој традицији. Тај утицај народног стваралаштва имао је велик васпитно-образовни значај. Познате су бајке *Tri pјerscenje* (Три прстена), *Njebojazny Jane* (Неустрашиви Јан), *Wodny muž* (Водени муж), *Lutki* (Лутке), *Pomocliwy kubolcik* (Домишљати патуљак), *Zabijanje kokota* (Укопавање певца) итд.

Лужичкосрпска књижевност за децу и младе (*Dzeca literatura*) претрпела је, дакле, велики утицај народних бајки, старих митова, предања и легенди, које су се преносиле с колена на колена. Многи су писци користили исте мотиве и ликове из бајки, дајући им у својим делима нове облике и другачија значења. Најпознатија бајковита личност несумњиво је добри чаробњак Крабат, који се као лик јавља код многих савремених писаца. Он је, заправо, митолошка личност, оличење добра, правде и истине. Као ликове из бајки, такође, треба споменути: Глупог Петра, Пана Хибшика, Јана и Ханку, Татеја и Матеја, Лолека и Болека, Водењака и медведа, Сунчицу, Спревника, Космодеја, Јана, Јурија и друге.

И епско и лирско народно песништво имало је, исто тако, видног утицаја на књижевност за децу и младе. Оно је тематско-мотивски веома богато и разноврсно, осмишљено старим предањима, обичајима, веровањима, обредима и говорним творевинама. Бајке Лужичких Срба стваране су на доњолужичком и горњолужичком језику, односно наречју Лужичана и Милчана. Кроз народне бајке, песме, приче и изреке сачуван је језички колорит Лужичких Срба, који су упркос бројним притисцима и асимилацијама успели да до данашњег дана очувају матерњи језик.

После Хитлеровог фашизма и разних потешкоћа у Другом светском рату, овај мали словенски народ у Немачкој кубурио је са многим проблемима политичке и националне природе. Но, и поред тога победила је воља за јединством и слогом, те очувањем властитог етничког обележја. Многи културни посленици бележили су народне приповетке, приче, песме, пословице и загонетке, отимајући их од заборавља и немара. Тако је сачувано огромно усмено благо, захваљујући раду **Смолера, Маркуса, Хорника, Шуленберга** и других. Појављује се и књига **Јана Мешканца** *Лужичкосрпске народне бајке* са пригодним илустрацијама, као и збирке, зборници, преводи...

Слика 3. Први лужичкосрпски лист за децу „Раж“ (1930)

Издавачка кућа *Домовина* почела је од 1980. године са издавањем серијала сликовница *Serbska bajka (Лужичкосрпска бајка)* у финој техничкој опреми и са вишекелорним илустрацијама (цртежима). Највећи утицај народних бајки претрпели су: **Јуриј Кравц, Марја Кубашец, Јан Ворнар** и многи други. После Другог светског рата књижевност за децу и младе почиње да се ослобађа традиционалних оквира и доноси нове теме и мотиве, нове идеје и значења, нарочито у прозним облицима. Највеће домете постигли су: **Јуриј Брезан, Мерцин Новак, Хандза Бјеншова, Ингрид Наглова, Ангела Страхова, Јан Хемпл** и други. Скоро сваке године објави се по неколико књига из оригиналне и преводне литературе за најмлађе. У прозама **Кита Лоренца,**

Мадлене Настицине и **Герата Хендриха** оваплоћени су, такође, призвучи бајковитог и чудесног, митолошког и фантастичног.

Јан Ворнар (1934–1999) убраја се међу најистакнутије лужичкосрпске књижевнике за децу и младе. Завршио је студије фискултуре и славистике у Лајпцигу. Писао је прозу и драме. Добитник је угледних књижевних и националних награда, као што су: *Чижински* и *Домовина*. Објавио је десетак књига, од којих се издвајају: *Чапла и Хапла* (1971), *Опијум* (1964), *Гвоздени прстен* (1985), *Покрадено сунце* (1975), *Пред небеским вратима* (1988) и *Хало, овде стонога* (1998). Он је превођен на наш језик, а прилози су му објављивани у *Змају*, *Корацима*, *Летопису Матице српске*, *Јединству*, *Лесковчанину* итд. Превођен је на неколико језика и заступљен у многим антологијама. Његова последња књига за децу *Хало, овде стонога* доживела је леп пријем код деце, као и претходна издања за најмлађе *Виолина од јоргована*, *Петлово перје* и *Нећу да ћутим*.

Слика 4. Јан Ворнар:
„Хало, овде стонога“ (1998)

Бено Будар (1946) завршио је студије славистике у Лајпцигу. Пише поезију и драме. Добитник је неколико угледних признања. Био је гост на Октобарским сусретима писаца у Београду 1998. године. Заступљен је у многим антологијама и превођен на више језика. Од објављених књига издвајају се *Микус* и *Дајкус* (Мени мало и Дајмало), *Забрањено спавање у мају*, *На ускршњем јахању*, *Каубој Том или авантуре из џепа*. Књижевна критика добро је прихватила његово стваралаштво за децу и младе. Афирмацију је постигао и бајком *Ја, мачак Стан*, која је превођена на неколико европских језика.

Мадлена Настичина (1950) завршила је студије педагогије у Будишину. Пише искључиво прозу за децу и одрасле. Истакла се књигама *Ханка на крају*

бајке и *Приче водењака*. Књиге су јој објављене 1979. и 1986. године, а изазвале су и пажњу читалачке јавности.

Ангела Стахова (1948) завршила је студије журналистике у Лајпцигу, где данас живи и ради. Пише искључиво прозу и драме за децу и одрасле. Добитница је награде *Чижински* и *Домовина*. Афирмацију дечијег писца стекла је прозама *Sobotu wjescor doma* (1978), *Суботом увече кући*, *Хало*, *Казек* (1974), *Пан Хибшик* (1985) и друге. Њен стил нарације одликује се једноставношћу, оригиналним приступом и разиграном маштовитошћу.

Слика 5. Лужичкосрпске бајке

Ханза Бјеншова (1919) дуго година била је уредник листа за децу *Пломјо*. Живи и ради у граду Будишину. Пише прозу, драме и бави се преводилаштвом. Њен опус је веома богат и разнородан. Добитница је неколико познатих књижевних награда, златних медаља и друштвених признања за културно и уметничко прегалаштво. Највише пажње привукла је прозним остварењима *Јан и Барбел* (1982) и *Космодеј* (1986). У овим делима и те како је присутан утицај народних бајки, усмених предања и старих легенди Лужичких Срба. Њене су приче осмишљене новим рухом, крцате су симболима и језичким колоритом. Један је од ветерана дечије литературе у свом народу.

Јуриј Брезан (1916–2006) је несумњиво највећи лужичкосрпски писац, класик, аутор десетине књига, превода, поезије, прозе и драме. Богата је његова животна и уметничка прича. После ратне емиграције у Прагу, враћа се у Лужицу као омладински руководилац, као културни делатник и бригадир. Добитник је највећих немачких и лужичкосрпских награда за своје дело и животни рад. Био је и потпредседник Савеза писаца Западне Немачке. Прву књигу објавио је далеке 1949. године. Деци је посветио посебан део свог опуса, нарочито се издвајају наслови: *Црни млин* (1968), *Стара лисица* (1952). То је савремена бајка везана за данашње време и високо је оцењена на Сајму

књига у Лајпцигу 1976. године. Превођен је и наш језик, те заступљен у многим антологијама и изборима националне литературе. Приче су му драматизоване, адаптиране за телевизију, а есеји више пута објављивани.

Герат Хендрих (1932) радио је као драматург. Живи и ради у Будишину. Пише прозу, филмске сценарије, и бави се превођењем. Истакао се у стваралаштву за одрасле, а за децу је написао познато дело *Kito huslickar* (1970) *Кито виолиниста*, која говори о детету који је волео музику. Ту се варира мотив књиге, нове литературе, а не утицај усмене бајке. На ово остварење конципирана је и балетска изведба.

Јуриј Кох (1936) рођен је у Хорки. Студије журналистике завршио је у Лајпцигу. Радио је као уредник новина, репортер, а после као слободан уметник. Живи и ствара у Кочезу. Пише прозу, драме и есеје. Убраја се у великане лужичкосрпске књижевности данас. За своје богато стваралаштво добио је највећа признања и националне награде, као што су: *Чижински* и *Домовина*. За децу је написао, уз остало, прозу *Лена девојка*, која има мотиве из народних бајки и старих веровања. Његови књижевни прилози објављивани су и у многим нашим књижевним часописима и листовима.

Јуриј Кравц (1934) завршио је студије биологије и хемије на Високој педагошкој школи у Потсдаму. Био је лектор у издавачкој кући *Домовина*. Сада је слободан уметник у Будишину. Пише прозу, драме и есеје. Награђиван је и превођен на више језика. Прву књигу објавио је 1961. године. Истакао се у књижевности за децу прозом *Petr z luclaneho hrodu* (*Петар из смоластог града*, 1984). И код њега је очигледан утицај народних бајки и старих националних митолошких веровања.

Мјерчин Новак - Њехорнски (1900- ?) завршио је академију у Лајпцигу и Дрездену. Био је помоћник уредника и учесник Другог светског рата. Један од првих модерниста код Лужичких Срба. Писао је поезију, прозу и бавио се преводилаштва. Био је сликар и публициста. Пропутовао је нашом земљом и тим поводом написао лепе књиге сећања и путописа *W carstwie Dusana Sulneho* (1936), *У царству Душана Силнога* и *Mjez Wardarom a Jadranom* (*Између Вардара и Јадрана*, 1968). Познавао је наш језик и био велики сарадник југословенских књижевника. Користио је мотиве из народних бајки, посебно у прози за децу *Mister Krabat* (*Мајстор Крабат*, 1954). Активно је радио и писао све до своје смрти.

Кито Лоренц (1938), такође, убраја се у живе класике лужичкосрпске књижевности за децу и одрасле. Завршио је студије славистике. Радио је као асистент у Сорабском институту, као драматург, те на крају као слободан уметник. Добитник је многих награда, од којих се нарочито издваја *Хајнеова награда* 1974. године. Пише на лужичкосрпском и немачком језику. Посетио је фестивале поезије у Струги и у Београду. Дуго је уређивао едицију *Лужичкосрпска поезија при Домовини*. Превођен је на многе светске језике. Бави се и преводилаштва. Истакао се књигама *Слике нашег краја* (1967) и *Кључеви и путеви* (1971). Његово дело броји преко 700 страна. За децу писао кратке приче и играчке.

Крешћан Кравц (1938) завршио је студије журналистике. Радио је као репортер и уредник *Пломја*, као лектор и секретар Савеза лужичкосрпских писаца. Добитник је више познатих књижевних награда. Пише искључиво прозу и драме. Прву књигу издао је 1971. године под називом *Белоруске импресије*. За најмлађе је написао неколико књига *Raz, dwaz, tri (Један, два, три, 1978)*, *Малко и његов пас Луи* (1985), *Јутро без ускршњих јаја* и друге. Нарација му је лишена свега сувишног, реченица је сажета и приступачна. Кравц је боравио неколико пута у нашој земљи и написао књигу путописа о босанском рату *Јони је конц scerplivošće (Сада је крај стрпљењу, 1997)*.

Јева Марја Чорнакец је млада списатељица и главни уредник друштвеног часописа *Rozhľad* (Преглед). Пише публицистику и прозу за децу. Објавила је научно-фантастични роман *Матеја у четвртој димензији*, који говори о путовањима једног свемирца кроз простор и време. Роман је невеликог обима, састављен од више ненасловљених идејно-тематских целина, са одговарајућим вишекolorним илустрацијама.

Вјорша Шолчина дебитовала је прошле године првом књигом прича за децу *К wobjedu snehowe kulki (За ручак грудве снега)*, која је имала неколико критичких приказа у нашој штампи. Ради се о кратким причама са илустрацијама Стефана Ланга. Књига има 32 стране и обухвата десетак разноврсних прича, од којих се издвајају наслови: *Мето и Мето* (о доживљајима два имена дечака), *Срна је била на путу, Мајско цвеће, Жабa ће побољшати концерт, Мишко Кублинк гледа телевизију* и друге. Приче имају ненаметљиву васпитну улогу и по свом садржају веома су занимљиве и подстицајне. Вјорша Шолчина је на добром путу да изгради властиту физиономију изражавања и оригиналан свет детињства.

Као све признатије лужичкосрпске писце и песнике за децу и младе свакако треба споменути: **Мјерку Мјетову** (*Излет до раја*), **Ерику Јанову**, **Марју Брезанову**, **Монику Дирлихову**... Наравно, овај сажет преглед о развоју лужичкосрпске књижевности за децу, као и број дечијих писаца, ни у ком случају није дефинитиван и свеобухватан, јер су због објективног недостатка материјала изостала још нека имена и значајна издања за најмлађу читалачку публику. У сваком случају, у прилици смо да и поред тога потпуније сагледамо специфичности и жанровску структуру књижевности за децу на лужичкосрпском језику, која се и данас негује са несмањеним интензитетом и квалитетом.

Лужичкосрпска књижевност за децу и младе представља јединствену мисаону, уметничку, језичку и феноменолошку целину, са богатом традицијом и траговима фолклора. Она је све превођенија у свету, а нарочито на словенске језике: чешки, пољски, руски, бугарски, српски, македонски, словеначки...

Литература

- Ђуричковић, Милутин. *Проза за децу и одрасле*. Приштина: Јединство, 11. 2. 1999.
- Јеремић, Никола. 1974. *Бајке Лужичких Срба*. Београд: Народна књига.
- Николић, Јован: *Између Елбе и Одре*. Београд: Политика, Магазин бр. 271, 8. 12. 2002.
- Николић, Невенка. *Неговање националне посебности*. Београд: Београдске новине, бр. 159, септембар 2000.
- Цвијетић, Мићо. 1994. *Лужички Срби и Југословени*. Нови Сад: Матица српска.
- Цвијетић, Мићо. *Круг око домовине*. Подгорица: Просвјетни рад, 18. 12. 2000.
- http://www.rastko.rs/rastko-lu/o/index_.html (29. 11. 2011).
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Sorbs> (29. 11. 2011).

Milutin Đuričković

LAUZIC-SERBIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Summary: This paper examines the genesis, status and basic poetic-aesthetic characteristics of Lusatian Serbian literature for children and youth, with a brief review of the main representatives and their works. It also points to the social, national and political position of this small Slavic people, who live in Germany, on the border with the Czech Republic. Special attention was paid to their writers and poets for children and young people, gathered around the journal "Plomjo" (Flame) and the publishing house "Homeland".

Key words: Sorbs, children's literature, poetry.